

UMEÅ UNIVERSITET

Yttrande över SOU2017:101 Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn - en ny modell för föräldraförsäkringen

Den samhällsvetenskapliga fakulteten vid Umeå universitet har fått möjlighet att bereda Umeå universitets yttrande över betänkandet Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn - en ny modell för föräldraförsäkringen. Remissvaret har utarbetats av professorerna Anne Grönlund och Lennart Nygren, Institutionen för socialt arbete samt forskare Ida Öun, Sociologiska institutionen.

Sammanfattning

Vid samhällsvetenskapliga fakulteten bedrivs en omfattande forskning kring områden av direkt relevans för utredningens uppdrag. Vid sociologiska institutionen och institutionen för socialt arbete finns en väletablerad forskning om könsojämlikhet i arbetsliv och familj och betydelsen av välfärdstatliga institutioner både mer generellt och specifikt vad gäller familjepolitikens innebörd för småbarnsföräldrar. Likaså finns en omfattande forskning om socioekonomisk stratifiering och marginaliserade gruppers situation.

Mot bakgrund av denna forskning vill vi uttrycka vårt stöd för utredningens huvudmål, att föreslå åtgärder för att uppnå en jämställd fördelning av föräldraledighet och föräldrapenning. Ett ökat antal icke-överförbara månader i föräldraförsäkringen innebär en reell möjlighet att öka jämställdheten i föräldrapenningsuttaget och forskning kring de s k "pappamånadernas" effekter tyder på att en sådan åtgärd kan komma att verka normgivande och bidra till mer jämställdhet i föräldraskap och arbetsliv. Med tanke på familjers olika livsvillkor ser vi också positivt på förslaget om att göra det möjligt att föra över delar av föräldrapenningen till andra individer, t ex familjehemsföräldrar och förälders sambo.

Med samma utgångspunkt vill vi uttrycka våra invändningar mot aspekter av utredningens förslag. Det gäller förslagets starka fokus på heltidsarbete för småbarnsföräldrar och den minskade möjligheten att använda sig av föräldrapenning för att kompensera för inkomstbortfall vid deltidsarbete. Detta förslag kan minska valmöjligheterna och öka stress och ohälsa för redan utsatta kvinnor utan att självklart leda till ökat arbetsutbud eller mer jämställdhet på arbetsmarknaden. Vidare ser vi en risk för att införandet av fler icke-överförbara månader skapar ett omsorgsgap i familjer där den andra föräldern inte tar ut sin del av föräldrapenningen. En sådan situation torde slå särskilt hårt mot ensamstående föräldrar – oftast mödrar – och förslaget kan således få negativa konsekvenser ur både jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv. Nedan utvecklar vi dessa tankar och föreslår tänkbara lösningar.

Konsekvenser av utredningens starka fokus på heltidsarbete

I betänkandet föreslås att rätten till deltidsarbete för småbarnsföräldrar ska vara kvar. Dock innebär förslaget en borttagen möjlighet för föräldrar till barn som fyllt tre år att använda sig av rättigheten att kompensera för inkomstbortfall och skydda sin sjukpenninggrundande inkomst (SGI) med hjälp av sparade föräldrapenningdagar. Detta förslag kan få negativa konsekvenser

UMEÅ UNIVERSITET

både ur ett jämställdhets- och ett jämlikhetsperspektiv. Förslaget har ett starkt fokus på att kvinnor även under småbarnsåren ska arbeta heltid i större utsträckning än idag. Tanken är att kvinnors ökade arbetsutbud ska minska könsskillnader i pensioner men också mer generellt leda till mindre könsojämlikhet på arbetsmarknaden. Som ett incitament för detta föreslås en kraftigt reducerad flexibilitet i uttaget av föräldrapenning i och med att den endast kan nyttjas under barnets tre första år. Forskningen visar tydligt att många föräldrar, framförallt småbarnsmödrar, lider av stressrelaterad ohälsa, vilket har kopplats till kvinnornas oproportionerligt stora ansvar för hushållsarbete och familj. Även om utredningens förslag syftar till att åstadkomma en jämnare fördelning av det obetalda arbetet ger forskningen inte stöd för en förhoppning om att en drastisk förändring mot en helt jämn fördelning skulle ske inom en snar framtid. Förslaget om minskad flexibilitet i uttaget kan därför komma att skapa nya problem för kvinnor som arbetar deltid för att orka med både arbete och hemansvar. Detta gäller inte minst kvinnor med låga inkomster för vilka dagens möjlighet att kompensera för inkomstbortfall och skydda sin SGI med hjälp av föräldrapenningdagar kan vara av stor vikt. Med det nya förslaget kan många av dessa kvinnor berövas den ekonomiska möjligheten att under småbarnstiden gå ned på deltid för att hantera vardagsstressen. De 10 föräldrapenningdagar per år som enligt utredning ska finnas tillgängliga efter barnet fyllt tre år räcker inte för att föräldrar ska kunna kompensera för inkomstbortfall och skydda sin SGI vid deltidsarbete.

För att även fortsättningsvis erbjuda alla föräldrar som har behov av att under småbarnstiden reducera sin arbetstid skulle antalet tillgängliga föräldrapenningdagar per år för föräldrar till barn som fyllt tre år kunna ökas så att de kan användas till att kompensera för förlorad arbetsinkomst. En alternativ möjlighet vore att ändra reglerna kring hur deltidsarbetande föräldrar kan skydda sin SGI. För att minska de negativa effekterna av att det inte längre blir möjligt att använda föräldrapenningdagar för att ”toppa upp” inkomsten vid deltidsarbete kan man istället överväga att basera en arbetstagares SGI på dennes kontraktsmässiga arbetstid. Om en förälder har ett heltidskontrakt i botten skulle SGI:n alltså kunna grundas på denna inkomst och inte på den tillfälligt reducerade arbetstiden. Detta skulle göra det möjligt för fler föräldrar att de facto nyttja rätten till deltidsarbete. Det ska understrykas att detta inte nödvändigtvis leder till mer deltidsarbete bland kvinnor. En kontraktsbaserad SGI kombinerat med en reell rätt till deltid under småbarnsåren kan istället ge incitament för kvinnor, inte minst i tunga arbeten i vård och omsorg, att acceptera erbjudanden om heltid.

Slutligen vill vi framhålla att en annan möjlighet när det gäller att utjämna könsskillnader ifråga om lön, karriär och arbetsvillkor vore att öka mäns incitament att under småbarnstiden gå ned på deltid. Forskningen kring dessa frågor tyder på att könsskillnader i föräldraledighetsuttag och deltidsarbete drabbar kvinnor i form av en statistisk diskriminering. Samtidigt kan fäder som väljer att dela på hemansvaret och gå ned på deltid drabbas av negativa karriärkonsekvenser då detta beslut kan ge en negativ signal om lägre arbetsengagemang. Det vore därför angeläget att via lagstiftningen bidra till förändrade normer vad gäller mäns möjligheter att delta mer aktivt i föräldraskap. En rad studier visar också att detta är en utbredd önskan bland svenska fäder och en del av hindren står att finna i den könssegregerade arbetsmarknaden och arbetsgivarens olika förväntningar på mödrars och fäders arbetsutbud.

Risk för omsorgsgap framförallt bland ensamstående mödrar

Som framgått ovan anser vi att ett ökat antal icke-överförbara månader i föräldraförsäkringen i grunden är ett bra förslag. Samtidigt innebär detta att rätten till föräldrapenning om endast en förälder nyttjar den rätten uppgår till maximalt tio månader medan rätten till förskoleplats

UMEÅ UNIVERSITET

inträder först när barnet är ett år. Här ser vi en påtaglig risk för att ett omsorgsgap kan uppstå i fall där den andra föräldern inte tar ut sina reserverade dagar och där den första föräldern av ekonomiska skäl inte kan sprida ut föräldrapenningdagarna under en längre period. Det exempel vi framförallt tänker på här är ensamstående föräldrar. Dessa föräldrar har inte ett ekonomiskt stöd av en arbetande partner och har i många fall en begränsad möjlighet att förlänga föräldraledighetsperioden genom att ta ut färre dagar per vecka. I denna situation – som i första hand kan uppstå för ensamstående mödrar med lägre inkomst – uppstår alltså ett omsorgsgap på två månader mellan den tid föräldrapenningen är slut och rätten till barnomsorg börjar. Vi vill här framhålla att forskningen visar att trots att införandet av fler reserverade månader haft en normerande effekt finns fortfarande en stor grupp fäder som inte nyttjar de reserverade dagarna. Studier visar också att separerade föräldrar tar ut färre föräldrapenningdagar än föräldrar som lever ihop.¹ Barn i denna grupp får alltså mindre tid med sina föräldrar, vilket är problematiskt utifrån farhågor om ökad ojämlikhet i barns uppväxtvillkor.

För att minska de negativa effekterna för ensamstående föräldrar anser vi därför att de reserverade föräldrapenningdagarna inte bör knytas så hårt till vårdnad av barnet, utan att även barnets boende bör beaktas. Ensamstående föräldrar bör kunna använda den andra förälderns reserverade dagar i de fall där hon eller han är den enda eller huvudsakliga boendeföräldern. Alternativt kan de reserverade dagarna fördelas i proportion till den tid som barnet bor hos respektive förälder.

Övriga synpunkter

Vi noterar ytterligare flera positiva förslag i den framlagda utredningen. Vi vill uttrycka vårt stöd för förslaget om en utökad period för graviditetspenning samt för en utredning av frågan om en generell graviditetspenning. Slutligen menar vi att utredningens förslag om att lägstanivådagarna slopas till förmån för fler SGI-dagar kan medverka till målet om ett mer jämställt föräldraskap.

Beslut i ärendet har fattats av professor Ruth Mannelqvist, den Samhällsvetenskapliga fakultetens dekan, efter föredragning av fakultetssamordnare Åsa P Isaksson.

För den Samhällsvetenskapliga fakulteten

Ruth Mannelqvist
Dekan

Åsa P Isaksson

¹ Duvander, A., and Korsell, N. 2017, Föräldrapenninguttag före och efter en separation. En analys av hur separerade föräldrar använde föräldrapenning i jämförelse med de som inte separerade Rapport 2017:11. Inspektionen